

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ VE ERMENİ EDEBİYATI'NDA İSTANBUL İZLERİ

Nadin Narod Agopyan

Giriş

Türkler ve Ermeniler, farklı inanç dünyasının ve kültür ikliminin mensupları olarak tarihte çok eski zamanlardan beri yer almışlardır. Mensubu olup temsil ettikleri medeniyetlerin zıddiyetine rağmen, tarihin çeşitli devirlerinde birlikte yaşama başarısını gösterebilmiş ve bu beraberliği yüzyıllar boyu sürecek olan bir birlikte yaşama sanatına dönüştürebilmişlerdir.

Ermeniler, Selçuklu ve özellikle Osmanlı idaresinde asırlar boyu sulh ve sükûn içerisinde yaşama şansı bulmuşlar, ırki ve dini özelliklerini hiçbir etki altında kalmaksızın sürdürebilmişlerdir. Bu iki devletin idari felsefelerinin en yüksek düzeyde hoşgörü sergileme esasına dayalı olması, şüphesiz ki Ermenilerin söz konusu özelliklerini muhafaza etmede son derece etkili olmuştur.

Asırlardır Osmanlı idaresi altında yaşayan Ermeniler, ülkenin hemen her tarafına dağılmışlar, hiçbir endişe duymadan, sulh ve sükûn içinde, mallarından ve canlarından emin, inançlarında tamamen serbest, gayet mesut ve ekonomik açıdan müreffeh bir biçimde yaşamışlardır. Ticaret ve sanatla uğraşan, sarraflık ve kuyumculuk yapan Ermeniler, Osmanlı devletince özel hizmetlerde ve emniyet gerektirecek işlerde istihdam edilmişlerdir. Osmanlı idaresine göstermiş oldukları bağlılık ve sadakatten ötürü “millet-i sadıka” olarak adlandırılmışlardır.¹

Bu çalışmanın konusu, Osmanlı toplumunda birlikte yaşama kültürü ve Ermeni Edebiyatı'nın

1880-1915 dönemi arasında seçilmiş yazar ve edebiyat eserleri üzerinden İstanbul'un ele alınması olacaktır.

¹ Türk Tarih Kurumu, Tarihte Türkler ve Ermeniler (2014); Birlikte Yaşama Kültürü.

19. ve 20. Yüzyılları Arasında Osmanlı'nın Durumu ve İstanbul

Toplumların değişimi zamanla kaçınılmaz hale gelir. Birey ve toplum sürekli değişimden ibarettir. Devletlerde ortaya çıkan yeni problemler beraberinde çözüm yollarını da getirir. Osmanlı Devleti 19. yüzyılda hızla dağılma ve parçalanma sürecine girmişti.

Fransız İhtilali, sonuçları, Sanayi İnkılâbı, kapitülasyonlar; Osmanlı Devleti'ni derinden etkileyen olaylar arasında yer alır.

3 Kasım 1839'da Topkapı Sarayı'nın Gülhane Bahçesi'nde okunarak halka ilan edilen Tanzimat Fermanı ile İstanbul'da yeni bir dönem açıldı. Batılılaşma sürecinin hızlandığı bu dönemde İstanbul'da mimariden yaşama tarzına, eğitim kuruluşlarından sanayi kuruluşlarına kadar birçok alanda yenilikler yaşandı. Yüzyıllarca Doğu medeniyetinin en büyük temsilcisi olan Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte daha belirgin bir şekilde Batı medeniyeti dairesine yaklaşmaya başlar.

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde yenileşmenin en yoğun olduğu dönemdir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve I. Meşrutiyet'in ilanı ile Kanun-i Esasi'nin (ilk anayasa) yürürlüğe girmesiyle birlikte büyük reformlar hayata geçirilmiştir.

Büyük bir ticaret kenti tarihine sahip olan İstanbul on dokuzuncu yüzyılda Batılılaşma hareketi uygulamaya geçirildiği esnada kozmopolit bir yapıya sahipti. Kent sürekli artan Batılı nüfusu barındırıyordu. Batıyı saran kapitalizm, Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak bağımlı uluslar oluşturmaya devam ediyordu. Bu dönemde dünya pazarı oluşturma politikaları ve buna bağlı olarak Osmanlı Devleti'nde doğal ilişkilerin çözülerek parasal ilişkilere dönüşmesi sürecinde herkesin gözünü diktiği başkent İstanbul diplomatik oyunlara sahne oluyordu. On dokuzuncu yüzyılda hızla gelişen Avrupa karşısında bütün çelimsizliğine ve zayıflıklarına karşın İstanbul, dünyadaki tüm Müslümanların umutla gözlerini diktikleri kent olmaya devam etti. Bu belirgin niteliğine karşın İstanbul, Fatih döneminden başlayarak Müslüman olmayanlara da önemli yer vererek ve haklar tanıyarak evrensel bir kent olmaya dünyadaki pek çok kentten yakındı.²

On dokuzuncu yüzyılı yirminci yüzyıla bağlayan bu yıllarda şehir yaşamının değişimine yol açan gelişmelerin başında İstanbul'un tarihi boyunca ilk kez bu dönemde yoğun bir göç dalgasına maruz kalması gelmektedir. Şehir nüfusunda başlıca dört unsur, sırasıyla Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Museviler ağırlıklı yer tutuyordu. İkinci faktör demiryolu ve denizyolu gibi ulaştırma sistemlerinde yaşanan gelişmeler olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda nezaretlerin sadaretin dışına taşınmaya başlaması, Saray'ın merkezin dışı-

² Yurt Ansiklopedisi, "İstanbul Maddesi", C. 6, İstanbul, 1982-1983, s.3886

na çıkmasına yol açmış, böylelikle sokak düzenlemesi, yol yapım çalışmaları, bina yapımı gibi faaliyetler hız kazanmıştır. Belediye'nin şartı gereği bu yeni imar faaliyetleri Batılı tarzda yapılmaya başlanmıştır.³

Bu yüzyılın sonunda İstanbul, eski geleneksel gündelik yaşam öğeleri ve bunlarla beraber Avrupa'dan esinlenen ve gitgide gelişen yeni sınıfların gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan büyük bir şehir görünümünü almıştı.

İstibdat Dönemi herkesin bilinçaltına korku duygusuyla bu döneme özgü olan "jurnalcilik" geleneğini yerleştirmiştir. II. Abdülhamit yaptığı bütün baskılarına rağmen, istibdat karşıtı, Meşrutiyet taraftarı Jön Türk hareketini bastırmayı başaramamıştır. İstanbul halkı basın sansürüne karşı Selanik'te ve Avrupa'da basılan gazeteleri takip etmiştir. Ve yine bu dönem II. Abdülhamit'e karşı pek çok örgüt kurulmuştur.

24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanı sırasında İstanbul sokaklarında özgürlük ortamı hâkim olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basın ve örgütlenme özgürlüğünün önü açılmış ve seçim hazırlıkları başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un geleneksel yapısını bozarak ona bambaşka bir görünüm kazandırmıştır. Şehrin tüm dengeleri değişmiş; geleneksel gelir bölüşümü bozularak kıtlık ve hayat pahalılığı baş göstermiştir.

Buradan hareketle 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl İstanbul'unu özetlemek gerekirse; Osmanlı Devleti bu dönemde bir değişim içine girmiştir. Değişime girmeye ekonomik, sosyal, politik ve kültürel etmenler büyük rol oynamıştır. Bu değişimler Osmanlı'nın yüzünü Batı'ya dönmesine neden olmuş ve birçok yenilikle sonuçlanmıştır. Çöküşü önlemek amaçlı gidilen bu değişimler ile yeni bir döneme girilmiştir.

Bu dönem İstanbul'u kozmopolit yapıya sahipti yani değişik uluslardan, ırklardan olan kimseleri bir arada barındırmaktaydı. Yeniliklerle beraber bu farklı ırklardan kimselere önemli haklar tanınmasıyla evrensel bir kent olmaya çabaladı.

Geleneksel öğeler ve Batıdan alınan öğelerle harmanlanmış bir yapı oluşturan İstanbul yeni bir form kazanmaktaydı. 20.yüzyıla girdiğimizde önce II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi sonra da I.Dünya Savaşı İstanbul'un yapısını bozup günlük yaşamın aksamasına neden olmuştur.

Osmanlı Toplumunda Ermeniler

"Millet", Osmanlı Devleti'nde zımni statüsünde İslam'ın tanıdığı farklı inanç topluluklarından her birine verilen isimdir. Ermeniler, Hristiyan toplumu olarak Osmanlı milletler ailesi içinde yerini almış, Ermeni milleti olarak

³ İlbeyi Özer, Avrupa Yolunda Batılılaşma ya da Batılılaşma İstanbul'da Sosyal Değişimler, İstanbul, 2005, s.129-130.

tanınmıştır. Ermeniler bir Ortadoğu-Kafkas, daha ziyade bir Kafkas toplumu, Akdeniz dünyasının içinde yaşayan, bu bakımdan İranlılar ve Türklerle, yani Azerbaycan ve Anadolu halklarıyla büyük benzerlikleri olan bir halktır. Bu toplum, aile içi ilişkiler, akrabalık-sülale ilişkileri Türk toplumu ile çok benzer olan Osmanlı unsurudur.

Yüzyıllar içinde Türklerle iç içe yaşamın getirdiği alışkanlıklarla Türklerle Ermenilerin komşuluk ilişkileri, birbirlerine kültürel katkılarda bulunmalarına yol açmıştır. Haç ve Hilal farkı olmasa, yani bu din ayrımı olmasa, iki toplumu birbirinden ayıramazsınız; O kadar birbirine benzerler. İki toplum arasında tarihten günümüze mutfak kültürü benzerliği bile vardır ve bu durum, komşuluk ilişkilerinin düzeyini göstermektedir.⁴

Ermeniler Osmanlı toplumunun önemli bir gayrimüslim topluluğuydu. Osmanlı Devleti'nin zımmi statüde ele aldığı gayrimüslimler genellikle şehirlerde yaşamaktaydı. Uygulamada gayrimüslimler kendi cemaatlerinin hukuk kuralları ile yaşamakta idiler. Her eğer kendi istekleriyle Osmanlı mahkemesine başvurlarsa İstanbul hukuku o zaman tatbik edilmekteydi.

Osmanlı devletinde Müslim ve gayrimüslim tebaa beraber yaşama konusunda kendilerine sunulan sınırlar çerçevesinde, uyumlu bir yaşam sürdürmüşlerdir.

Ermeniler şehir hayatında aktif görev alarak şehir hayatına katılmışlardır. Bu aldıkları görevler devlet için oldukça önem arz etmektedir. Mahalle halkı birbirlerinin davranışlarından sorumludur.

Ermeniler giyim bakımından Müslim kadınlardan farklı olmayıp, hemen hemen benzer giysileri kullanmışlardır. Yüzyıllar boyu Müslüman bir toplumda birlikte yaşamış Ermenilerin Müslümanlardan pek farklı bir yaşantıları olmamıştır; her iki toplumun o günün koşullarında benzer hayat sürmeleri çok normaldir çünkü. Ancak yine de bazı farklılıklar söz konusudur.

Ermenilerin toplumsal yaşamlarına dair izler bir bütünün parçası olduklarını işaret etmektedir. Ermeniler, dinsel ayinlerini rahatlıkla yaptılar, kiliselerini tamir ettirdiler, kendi istekleri ile ihtida ettiler. Hem kendi aralarında hem de diğer gayrimüslim ahalinin aralarında çıkan problemlerde Osmanlı mahkemesine geldiler. Davalarını ispatladılar, ispatlayamadıklarında kendi "İncilleri" üzerine yemin ettiler. Bu yemin Osmanlı mahkemesince kabul görüldü. Ölümeleri sicile kaydedilir, geride bıraktıkları eşleri, çocukları, mirasları kayıtlara geçti, yaşamlarının en canlı kanıtı bunlar. Tüm bu satır aralarındaki bilgiler Ermenilerin toplumda özellikle ticaret ve sanatsal faaliyetlerde aktif rol oynadıklarını, dolayısıyla kurumsal hayatın önemli unsurları olduğunu ifade etmektedir.

⁴ İlber Ortaylı, Osmanlı Devleti'nden Günümüze Ermeniler

Yaklaşık on asırlık bir geçmişe sahip Türk-Ermeni ilişkileri sadece Ermeni meselesi şeklinde genel kabul görmektedir. Hâlbuki bu ilişkileri sadece bu minval üzerinden değerlendirmek konuya sınırlı bakmayı gerektirir. Bu sığılıktan kurtulmak için Osmanlı dünyasında birlikte yaşamayı ön plana almak, askeri ve siyasi yaklaşımları bir kenara bırakmak toplumun bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle özelde Ermenileri de bu bütünün bir parçası olarak değerlendirmek daha bilimsel bir yaklaşımdır. Bu açıdan farklılıkları ayrılık konusu değil, zenginlik ve kültür olarak görmek, toplumun yaşayan bir ögesi şeklinde telakki etmek, Ermenilerin de her açıdan o toplumda yaşayan birer parça olduğunu yaşama dair örnekler vererek ifade etmek bu uzun geçmişin anlamayı daha muktedir kılacaktır.

Türkler ve Ermeniler uzun yüzyıllar beraber yaşamışlar ve bununla beraber birbirlerini etkileyip birbirlerinden etkilenmişlerdir. Gündelik yaşamın giyimden mutfak kültürüne kadar birbirlerine çok benzer özellikler göstermişlerdir. Çoğu zaman ayırt edilemeyecek hale gelmişlerdir. Farkı en net görebileceğimiz yerler için kilise ve cami doğrusu din diyebiliriz. Onun dışında baktığımızda iki kültürde de mümasil derece zenginlik mevcuttur.

19.Yüzyılın Ortası ve 20.Yüzyılın Başında Ermeni Edebiyatı

19. yüzyıl hem Osmanlı Devleti için hem de Ermeniler için de uzun ve çok zor geçen bir zaman oldu. Fransız Devrimi'nin getirdiği "ulus-devlet" anlayışıyla Yunan ve Bulgar devletleri Osmanlıdan ayrıldı ve bununla Osmanlı büyük toprak kaybetti. Ermeniler de bu değişimden etkileniyordu. Diasporaları mevcuttu ve Avrupa'da hatırı sayılır bir Ermeni nüfus yaşamaktaydı. Genç Ermeniler 1830'ların ortalarında Avrupa'ya eğitim almaya gittiler, bu kişiler Ermeni milletin sefil durumundan dolayı acı çeken zengin ailelerin çocuklarıydı.

İstanbul'a dönüşlerinde, yanlarına zengin esnaf sınıfını da alarak imtiyazlı "amira" sınıfına karşı ciddi bir muhalefetin ve bundan da öte hem eğitim, hem yayın hayatı, hem ziraat ve hem de dil alanında çok ciddi reformların taşıyıcısı oldular. "Zartonk" yani "Uyanış" adıyla Ermeni toplumu bu dönem zarfında görkemli bir ilerleme kaydetti.

Modern Ermeni edebiyatı Zartonk olarak adlandırılan 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yapısının değiştiği, reformların art arda geldiği sosyo-ekonomik çalkalanmada ortaya çıkan dönemde gelişti. Bu edebiyatın odaklandığı ana konular, Osmanlı ve Rus imparatorluklarında ulusal ve dini azınlıklar olarak yaşayan Ermenilerin sorunları oldu. Ermeni entelektüellerin kaygısı ise, ulusal kimlik, otantik kültürün önemi, eğitim, aile ve bu bağlamda kadının rolü oldu. (...) Ermeni edebiyatına gerçekçilik akımının girişi 1880'lerde başlar ve gittikçe baskın akım olma yolunda ilerler. Ancak gerçekçilik akımının resmen edebiyata intikali 1884 yılında yayım hayatına başlayan Arevelk (Doğu) dergisiyle olur. Arevelk'in yazarları romantizmi reddederek realizmi savunurlar. Realist

yazarlar zamanla Arevelk ve Masis dergilerinde toplanmaya başladılar. 1891 yılında bunlara bir üçüncüsü katılır; adı Hayrenik (Anavatan) olan bu derginin kurucu editörü Arpiar Arpiaryan'dır ki, özellikle Krikor Zohrab ve Arşak Çobanyan gibi genç yazarları da cezbeden bir çekim gücü yaratır.⁵

Dönemin yazarlarının çoğu İstanbul'da doğmuş ve öğrenim görmüşlerdir. Bu bilgiden yola çıkarak yazarlarının eserlerine baktığımızda, özellikle İstanbul'un mekan olarak seçildiğini biliyoruz. Ve gerçekçilik akımı çerçevesinde dönemin özelliklerini birebir okuyucu ile paylaştıklarını görüyoruz.

Yazarların öykülerinde 1900'lerin başındaki Osmanlı İstanbul'undan ilgi çekici manzaralar sunulur. Kadıköy'den karşı yakaya geçmek için kiralanan sandallar, Galata'da işleyen atlı tramvaylar, Beyoğlu'ndaki salonlarda düzenlenen maskeli balolar, taşralı hamalların çilesi, koca bulma ümidiyle Bursa'dan İstanbul'a göçen genç kızların hayal kırıklığı, gençlerin sakıncalı aşk hikayeleri...

Krikor Zohrab (1861, İstanbul- 1915,?)

İlköğretimine Beşiktaş'daki Makruhyan Ermeni Okulunda başladı; babasının ölümü ve sonra annesinin tekrar evlenmesi ile taşındıkları Ortaköy'deki Tarkmanças Ermeni Okulunda eğitimine devam etti. Okul maddi sıkıntılardan dolayı eğitime ara verince Katolik Lusavoriçyan Okuluna geçti. 1876'da Galatasaray Mekteb-i Sultani'si bünyesindeki Mühendislik Enstitüsü'ne girdi. 1879'da yol ve köprü mühendisliği diploması aldı.

1880 yılında, üvey babası Avedis Yordanyan'ın avukatlık bürosunda çalışmaya başladı ve Galatasaray Sultanisi Hukuk Bölümüne kaydoldu. 1881'de Darülfünun'da yeni açılan Mekteb-i Hukuka geçti ve üç yıllık eğitimini tamamladı.

Yergrakunt adlı edebi dergisini çıkartmaya başladı. 1884'te Edirne'ye gidip vilayet nezdindeki özel kurulu önünde verdiği sınavla birinci sınıf avukat diplomasını aldı. 1888'de Klara Yazıcıyan'la evlendi, Kandilli'ye yerleşti, dört çocuğu oldu. Hayrenik, Masis gibi gazete ve dergiler de yazılar yazdı, öyküleri yayınlamaya başladı.

1899 tarihinde Dreyfus davası için Fransızca geniş bir savunma hazırlayıp Dreyfus'u savunan

Yahudi Komitesi'ne gönderdi. 1908'de iki yıldan beri avukatlığı engellendi için ülkeyi terk ederek Fransa'ya gitti. II.Meşrutiyet'le birlikte İstanbul'a döndü.

Avukatların yanı sıra Darülfünun'da ceza hukuku dersleri verdi; ceza kanununda değişiklik yapacak komitede üye olarak yer aldı. 1909'da Azada-

⁵ Victoria Rowe, A History of Armenian Women's Writings-1880-1922, Cambridge Scholars Press Ltd. London, 2003, s. 8-9.

mard'da yazmaya başladı. Eçer Uğevori Mı Orakren (Bir Yolcunun Güncesinden Sayfalar) başlığı altında Avrupa gezi notlarını tefrika etti.

Osmanlı Hürriyet ve Teavün-ü Milli Cemiyeti'ne üye oldu. Ahrar Partisi paralelinde, liberal fikirleri ve etnik grupların eşitliğini savundu. Ermeni Milli Meclisi'ne üye seçildi; Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında İstanbul mebusluğu yaptı. Milletler arasında dost ve kardeşçe ilişkilerin ve toplumsal eşitliğin kökleşmesi anlayışına bağlılığıyla, bu yönde düzenlemeler yapılması için uğraş verdi. Doğu vilayetlerinde can ve mal güvenliği sağlayacak reformların

önemini savundu; güçlü bir donanma kurulması, bedelli askerliğin kaldırılıp gayrimüslimlerin de askere alınması, "gayrimeşru çocuk" kavramının terk edilmesi, kadınlar lehine yasal değişiklikler yapılması üzerine verdiği etkili meclis nutuklarıyla tanındı.

Krikor Zohrab, 1915'de Erzurum mebusu Vartkes Serengülyan'la birlikte tutuklanıp önce Konya'ya ardından Adana ve Halep'e gönderildi. Zohrab'dan alınan son haber, karısına yazdığı 15 Temmuz 1915 tarihli mektuptur. Halep'ten Diyarbakır Harp Divanı'na sevk edilirken yolda çete Çerkez Ahmet ve Nazım tarafından öldürülmüştür.

Zabel Asadur (Sibil) (1863, İstanbul-1934, İstanbul)

Üsküdar'daki Cemaran Okulu'nu bitirdi (1879). Aynı yıl sınıf arkadaşlarıyla Azkanıver Hayuhyats Ingerutyun'u (Milletperver Ermeni Kadınlar Cemiyeti) kurdu. Ateşli bir kadın hakları ve kadın eğitimi savunucusuydu. Taşradaki ve İstanbul'daki Ermeni okullarında öğretmenlik yaptı. Masis, Hayrenik gibi dönemin ünlü gazetelerinde şiirleri ve yazıları yayımlandı. Garabed Donelyan ile mutsuz bir evlilik geçiren Zabel Asadur, eşinin ölümünden sonra Hrand Asadur'la evlendi.

Şiirlerinde özellikle aşk, yurt sevgisi ve insani yüce duygular üzerinde yoğunlaşan, yarı romantik yarı gerçekçi bir üslup ile lirik ve epik bir tarz benimsemiştir. Bu özelliğiyle Romantizm'den Gerçekçiliğe geçiş döneminin önemli kalemlerinden biri olarak kabul gördü. Eşi Hrand Asadur'la birlikte Ermenice ders kitapları hazırladı. Bunlardan biri olan Tankaran (Hazine), günümüzde, İstanbul'daki Ermeni okullarında edebiyat ders kitabı olarak kullanılmaya devam ediyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'da kalarak Ermeni okullarında öğretmenlik yapmayı sürdüren Sibil 1934'te hayatını kaybetti ve Şişli Ermeni Mezarlığı'na defnedildi.

İlk Aşk, İlk Göz Ağrısı (Krikor Zohrab) "İlk Aşk, İlk Göz Ağrısı" adlı öykü de, ileri yaşlarına gelmiş Katolik bir Ermeni kadının hikâyesini konu edi-

⁶ Osmanlı Meclisinde Bir Ermeni Mebus. Aralık 2001, Aras Yayıncılık. İlk basım, Masis, 19 Eylül 1892, Sessiz Acılar 1911.

nir Zohrab. Hikâyenin zamanı 1892’de, 1895 katliamlarından önceye, Abdülhamid’in ise iktidarının iyice yıprandığı döneme denk gelmektedir. Osmanlı, Avrupa devletlerinin İstanbul’da topladıkları konferansla yaptıkları reform taleplerine yönelik siyasi bir manevra niteliği de taşıyan Kanun-i Esasi’yi ilan etmiş, sonrasında ise Sultan Abdülhamid 1878’de Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek Meclis’i kapatmıştır. Dönem her yönüyle yeninin eskiye galebe çalmaya başladığı çalkantılı bir süreci de ima etmektedir.

İlk Aşk, İlk Göz Ağrısı’nda, Tatuk Dudu’nun şahsında bu değişimin, eski ve yeninin yer değiştirmesinin doğal bir süreç olduğunu anlatır Zohrab. Mahallenin çocukları eskinin tüm erdemlerini kendinde toplamış ve artık –tıpkı Osmanlı- gibi yapayalnız kalmış Tatuk Dudu’nun evinin tek ziyaretçileridir. Tatuk Dudu onları çok sever. Çünkü onlar “gelecek”tir. Zohrab, bu öyküsünde geçmişten geleceğe yumuşak ve hasarsız bir geçişin mümkün olabileceğini ispatlamaya çalışır adeta. Hatta, gelenek, yozlaşmaya uğramadığı haliyle, geleceğin üzerinde kurulacağı sağlam, çocuklarını koruyan müşfik bir kuluçkası bile olabilir “yeni”nin.

Sonuç

Yüzyıllardır birlikte yaşayan Ermeniler ve Türkler birbirlerini etkilemiş ve dönüştürmüşlerdir. Her iki taraf da aralarında bulunan husumeti artık çözüp sükûnet içerisinde yaşamlarını sürdürmeye devam etmelidir.

Dönemin özellikleri altında kalan her millet gibi bu iki millet de siyasi, iktisadi vb. olaylardan etkilenmişlerdir. Bu etkilenme ilişkilerinde kopmalara yol açsa da günümüzde hala birlikte yaşamayı sürdürdüklerini görüyoruz. Yaşanan olayların diğer sonuçlarından biri de kültürlerini şekillendirmelerini sağlaması ve bunu sanat alanında da eserlerinde ortaya çıkarmalarıdır.

İstanbul Ermenileri, hazin tabloda Osmanlı modernleşmesine paralel bir yenilenme çabası içinde oldular. Tıpkı Osmanlı entelektüelleri ve reformcu devlet adamları gibi, onlar da çareyi yüzlerini Batı’ya dönmekte bulmuşlardı. Bu Batı’ya dönüşle beraber yenileşme başlamış olacaktır. Bu da Gerçekçilik akımı çerçevesinde üretilmiş edebi eserlerde izlenmeye çalışıldı.

Bu dönemin Ermeni yazarları gerçekçi bir tavır takındıkları için eserlerinde İstanbul’u dönemin birebir özellikleriyle ele almışlardır. Eserlerini bu çerçeve içerisinde kaleme alan Krikor Zohrab ve Zabel Asadur Ermeni Edebiyatı’nın önde gelen isimlerinden olmuşlardır. Mekan olarak İstanbul’u ele alan yazarlar öykülerinde İstanbul Ermenilerini ana karakterler olarak seçmişlerdir.

Bu yazarların okunması ve anlaşılmasının Ermeni kültürünün ve edebiyatının devamı için önemli olduğunun kanısındayım. Kaybolmaya yüz tutmuş bir dili, Batı Ermenicesini ancak onun bu değerli eserlerini kendi dilinden okumak ve anlamakla hayatta tutabiliriz.

Kaynakça

- Delipınar, Meral, 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın Başında İstanbul'da İktisadi ve Sosyal Hayata Genel Bir Bakış, İstanbul, 2014.
- Markar Eseyan, 20. Yüzyıla Girerken Ermeni Edebiyatında Modernite, Yeni Burjuvazi ve Sınıfsal Çatışmalar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mayıs 2010
- Orat, Jülide, Osmanlı Toplumunda Ermeniler.
- Ortaylı, İlber, Osmanlı Devleti'nden Günümüze Ermeniler
- Osmanlı Meclisinde Bir Ermeni Mebus. Aralık 2001, Aras Yayıncılık. İlk basım, Masis, 19 Eylül 1892, Sessiz Acılar 1911.
- Özer, İlbeyi, Avrupa Yolunda Batılılaşma ya da Batılılaşma İstanbul'da Sosyal Değişimler, İstanbul, 2005.
- Sarkis Srents, Ermeni Edebiyatı Numuneleri – 1913, İstanbul, 2012.
- TÜRK TARİH KURUMU, Tarihte Türkler ve Ermeniler (2014); Birlikte Yaşama Kültürü.
- Victoria Rowe, "A History of Armenian Women's Writings-1880- 1922", Cambridge Scholars Press Ltd, London, 2003. Yurt Ansiklopedisi.